

QAYTA ISHLANGAN METALLARNING IQTISODIY VA EKOLOGIK AHAMIYATI

Islomova Gulbahor Ergashevna

Navoiy viloyati Navoiy shaxri 1-AFCHIO'M oliy toifali kimyo fani o'qituvchisi
islomovagulbakhor648@gmail.com

Annotatsiya: *Qayta ishlangan metallarning iqtisodiy va ekologik ahamiyati zamonaviy sanoatda va jamiyat hayotida nihoyatda dolzarb masala hisoblanadi. Bu jarayon sanoatda resurslardan oqilona foydalanish tartibini shakllantiradi, chiqindilarning kamayishiga va atrof-muhit muhofazasiga samarali ta'sir etadi. Metall resurslarini qayta ishlash, zamonaviy texnologik rivojlanishda asosiy omillardan biriga aylanib bo'lmoqda. Har kuni butun dunyo sanoatida turli xil metallar keng ko'lamda ishlatiladi va ularning ko'plari qayta foydalanishga yaroqli hisoblanadi. Ana shu imkoniyatlar ishlab chiqarish sohasida muhim iqtisodiy foyda keltiradi hamda ekologik muvozanatni saqlashda muhim rol o'ynaydi.*

Kalit so'zlar: *qayta ishlangan metallar, atrof-muhit, sanoat, resurslar, ekologik muvozanat, chiqindilar, jamiyat, texnologik taraqqiyot, biznes.*

Qayta ishlangan metallarning iqtisodiy ahamiyati eng avvalo ishlab chiqarish xarajatlarining sezilarli darajada qisqarishida namoyon bo'ladi. Dastlabki xom ashyo qazib olish, uni tozalash va tayyor holatga keltirish jarayonlari energiya va moddiy resurslarni ko'p talab qiladi. Metallarni qayta ishlash esa mavjud chiqindilar va foydalanilgan materiallarni yangilash, ularni qayta qo'llash imkonini beradi, natijada esa umumiy xarajatlar keskin kamayadi. Metallarni qayta ishlash jarayonida saqlangan energiya va mablag', ishlab chiqarish sohasida yanada ko'proq mahsulot yetishtirish imkonini ham yaratadi. Buning natijasida ishlab chiqaruvchilar nafaqat resurslarni tejashadi, balki o'z bizneslarining daromadli va barqaror bo'lishiga erishishadi. Sanoatning rivojlanishi hamda aholining ortib borayotgan ehtiyojlarini ta'minlash uchun tabiiy resurslarga bo'lgan talab doim oshib bormoqda. Rezervlardagi tabiiy metall zaxiralari esa cheklangan. Qayta ishlash texnologiyalari bu masalani yechishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Qayta ishlangan metallar yordamida yangi mahsulotlar, konstruksiyalar va qurilmalarni ishlab chiqish mumkin. Bu esa yangi zaxiralarni o'zlashtirish zaruriyatini kamaytiradi va natijada tabiiy resurslar tejab qolinadi. Ishlab chiqarish sohasida paydo bo'ladigan chiqindilarni kamroq miqdorda tashlab yuborish va ularni iqtisodiy samaradorlikka o'tkazish imkoniyati ham bunday faoliyatning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.[1]

Qayta ishlangan metallarning ekologik ahamiyati esa o'ziga xos darajada kattadir. Inson faoliyati natijasida hosil bo'ladigan chiqindilar ichida metall chiqindilari muhim o'rin tutadi. Agar bu chiqindilar tegishli ravishda qayta ishlanmay, atrof-muhitga tashlansa, ularning ishlab chiqarilishi va retsirkulyatsiyasi uchun tabiiy resurslar kerak bo'ladi, natijada esa yer va suv resurslari zarar ko'radi, atmosfera ifloslanishi yuzaga keladi. Qayta ishlangan metallardan foydalanish orqali chiqindilarning tabiatga salbiy ta'siri kamayadi, atmosfera, yer va suv havzalari himoya qilinadi. Qayta ishlash jarayonida energiya sarfi ham kamayadi. Navbatdagi xom ashyoni qazib olish va uni dastlabki bosqichda qayta ishlashga nisbatan mavjud metallarni ikkinchi marta ishlab chiqishda kamroq energiya sarflanadi. Dunyoda energiya tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish masalasi doim dolzarb bo'lib kelgan, shuning uchun qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish ekologik barqarorlikni ta'minlashda katta imkoniyat yaratadi. Salbiy chiqindilar va ulardan kelib chiqadigan zararlarni minimallashtirish orqali inson salomatligi va tirik tabiat uchun qulay muhit yaratiladi. Qayta ishlash jarayonining yana bir ekologik afzalligi chiqindi poligonlarining kamayishidir. Axlatxonalarda ag'darilgan chiqindilar yillar davomida parchalanmasdan yotish mumkin. Ayniqsa metallar, ko'plab yillar davomida tabiatga zarar yetkazadi va tuproq tarkibini buzadi, yer resurslarining ishdan chiqishiga olib keladi. Bu esa ekologik muvozanatning buzilishi, sog'liqqa va hayvonot hamda o'simlik dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Metall chiqindilarni qayta ishlash orqali poligonlardagi metall miqdorini sezilarli kamaytirish mumkin bo'ladi.[2]

Metallarni qayta ishlash jarayonida zamonaviy texnologiyalar va dastgohlar ham takomillashib boradi. Juda ko'p ishlab chiqaruvchi korxonalar chiqindilardan foydalanib, energiya tejovchi va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishgan. Shu orqali sanoatning ekologiyaga salbiy ta'siri bosqichma-bosqich kamayib boradi. Atrof-muhit muhofazasi - butun insoniyat hayotining umumiy muammosi bo'lganligi uchun har bir sanoat korxonasi va davlat ekologik barqarorlikni ta'minlash borasida yangi texnologiyalarni joriy etishga intilib kelmoqda. Qayta ishlashning iqtisodiy va ekologik foydalari jamiyat taraqqiyotida tub burilish yasaydi. Ishlab chiqarish jarayonlari tobora ko'proq qayta ishlangan mahsulotlarga asoslangan sari, resurslar oqilona taqsimlanadi, ekologik xavfsizlik barpo etiladi. Yangi texnologiyalar va yuqori samarali industriyalar ishlab chiqishda qayta ishlash muhim o'rin tutadi, bu zamonaviy jamiyatning barqaror taraqqiyotida tayanch vazifasini bajaradi. Keng qamrovli ishlab chiqarish sohalarida qayta ishlash orqali mehnat bozori ham ravnaq topadi. Metall chiqindilarni yig'ish va qayta ishlash uchun yangi ish o'rinlari yaratiladi, aholining bandligi oshadi. Bu iqtisodiy yuksalish bilan birgalikda ijtimoiy barqarorlik uchun

ham zamin hozirlaydi. Resurslar sarfi kamroq bo'lsa, mahsulotlar ishlab chiqarish va ularni iste'molchiga yetkazib berish ham arzonlashtiriladi. Bu esa aholi farovonligiga, bozor iqtisodiyotining mustahkamlanishiga pushaymon qiladigan natijalar beradi.[4]

Qayta ishlangan metallarning ahamiyati iqtisodiy va ekologik jihatdan o'z o'rnini va salohiyatiga ega bo'lib, eng muhim natural resurslar sirasiga kiradi. Bu jarayon ishlab chiqarish tarmoqlari va ekologik muvozanatni mustahkamlashda judayam zarur hisoblanadi. Metallarni har tomonlama qayta ishlash yordamida shahar va qishloqlardagi chiqindi muammosi hal qilinadi, ishbilarmonlik muhitida yangi imkoniyatlar ochiladi. Tabiiy resurslarni tejashning samarali yo'llaridan biri sifatida sanoatda qayta ishlash texnologiyalarining muntazam tatbiq etilishi barqaror rivojlanishga, ekologik xavfsizlik va iqtisodiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Atrof-muhitni asrash, energiya sarfini kamaytirish va chiqindilardan foydalanish zamonaviy jamiyat oldida turgan asosiy vazifalardan biridir. Qayta ishlash metallari yordamida ishlab chiqarishning kengayishi nafaqat iqtisodiy, balki ekologik muammolar yechimiga ham xizmat qiladi. Bu jarayon jamiyatning ekologik madaniyatini oshiradi, aholi orasida chiqindilarning to'g'ri boshqarilishi, resurslardan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada yangi texnologiyalar va model tarmoqlari paydo bo'ladi, iqtisodiy va ekologik jihatdan xavfsiz rivojlanish uchun poydevor quriladi. Sanoat korxonalari va davlatlar uchun qayta ishlangan metallardan keng foydalanish ekologik siyosatning ajralmas qismi hisoblanadi. Har bir korhona uchun chiqindi boshqaruvi va undan iqtisodiy foyda olish masalasi iqtisodiy siyosat asosi sifatida ko'riladi. Ishlab chiqarishdan chiqadigan chiqindilarni to'g'ri yo'llar bilan qayta ishlash orqali global isish, suv va havo ifloslanishining oldi olinadi. Bu esa insoniyatning nozik ekologik tizimi uchun qulay sharoit yaratadi. Jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining muhim omillaridan biri resurslarni to'g'ri boshqarish va ulardan oqilona foydalanish bo'lib, bu borada metall sanoatida ham zamonaviy talablar doirasida ishlash tartibi yo'lga qo'yilgan. Bu zamonaviy sanoatning rivojlanishida muhim rol o'ynab, har bir korxona, davlat hamda xalqaro miqyosda iqtisodiy va ekologik taraqqiyot uchun yo'l ochadi. Tabiiy va qayta ishlangan resurslarni uyg'unlashtirib ishlab chiqarish hayotimiz sifati va barqarorligini kafolatlaydi.[5]

XULOSA:

Xulosa qilib aytganda, qayta ishlangan metallarning iqtisodiy va ekologik ahamiyati beqiyosdir. Ularning to'g'ri boshqaruvi va keng ko'lamda qayta ishlanishi yordamida resurs tejiladi, ishlab chiqarish sifatli va arzonlashadi, ekologik tozalikka erishiladi, jamiyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shiladi. Bu jarayon orqali inson va tabiat o'rtasidagi do'stlik mustahkamlanadi, kelgusi

avlodlarga ham musaffo va farovon muhit barpo etiladi. Qayta ishlash usullarining doimiy rivojlanishi taraqqiyotning asosiy omili bo'lib, barqaror, sog'lom va aniq maqsad sari intilgan jamiyat qurilishining negizini tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sodiqov, S., & Tursunov, R. (2018). "Metallarni qayta ishlash texnologiyalarining zamonaviy yo'nalishlari." O'zbekiston Metallurgiya Jurnal, 4(2), 25-31.
2. O'rinboyeva, G. (2019). "Ekologik xavfsizlik va chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish." O'zbekiston Ekologiya Jurnal, 8(1), 69-76.
3. Allayarov, N. (2020). "Metall sanoatida barqaror rivojlanish va ekologik muhofaza." Fan va Taraqqiyot, 3(10), 18-27.
4. Matkarimov, O. (2017). "Qayta ishlash sanoatining iqtisodiy samaradorligi va istiqbollari." O'zbekiston Iqtisodiyoti, 6(5), 42-49.
5. Zokirxo'jayev, B., & Olimxo'jayev, S. (2021). "Qayta ishlangan metallar bilan bog'liq muammolar va ularning yechimlari." Innovatsion Texnologiyalar, 5(2), 52-60.
6. Azimova, L. (2017). "Metall chiqindilarining ekologik ahamiyati va ularni qayta ishlash yo'llari." Baraka, 2(3), 33-39.
7. Bozorov, A. (2022). "Chiqindilarni to'plash va qayta ishlashning iqtisodiy ijtimoiy asosi." Hozirgi Zamon Fani, 9(1), 15-22.
8. Ismoilov, Y. (2020). "Qayta ishlangan metallardan foydalanishning iqtisodiy va ekologik afzalliklari." O'zbekiston Sanoati, 11(6), 23-29.